

YAYIN TANITMALARI

Azize Aktaş Yasa*, *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Sofya, Nisan 21-23, 2000, İstanbul, 2002, Editör: Ali Çaksu, Önsöz: Ekmeleddin İhsanoğlu, x+447s.; *Proceedings of the International Symposium on Islamic Civilisation in Balkans*, Sofia, April 21-23, 2000, İstanbul, 2002, Editors: Rama M. Z. Keilani- Svetlana Todorova, Preface: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 2002, XVI+ 302p.

Osmanlı Avrupa'sı olarak da adlandırılan Rumeli'deki Türk varlığı yaklaşık 500 yıl sürmüş, bu süre zarfında Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel varlığının önemli bir parçası haline gelmiş ve adeta Anadolu ile bütünleşmiştir.

Nitekim Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Arnavutluk, Yugoslavya, Bosna-Hersek, Romanya gibi Balkan ülkelerinde bulunan eserler Osmanlı Devleti'nin bu coğrafyadaki varlığını, yaşam tarzını, estetik duyarlılığını yansıttıkları gibi hiç kuşkusuz sosyal ve kültürel anlamda da söz konusu bütünleşmenin en güzel örneklerini sunmuşlardır. Osmanlı mimarisinin pek çok özelliğini taşıyan bu eserler aynı zamanda Osmanlıların Balkanlar'daki varlığının canlı birer şahididirler.

Hatta öyle ki, Balkanlar'da inşa edilen ve bu bölgeyi Osmanlı mimarisinin seçkin örnekleri ile donatan cami, medrese, han, hamam, bedesten, çeşme, sebil, köprü, tekke ve zaviye gibi yapıların yoğunluğu Anadolu ile kıyaslandığında Balkanların önde olduğu tespit edilir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* adlı dört ciltlik çalışmasında verdiği rakamlar da bu birikimin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik 1960'lı yılların siyasi ikliminde bu tür araştırmaların tam olarak yapılamadığı göz önüne alındığında Balkanlar'daki Türk varlığının niteliği daha da belirginleşmektedir. Ayverdi'nin tespitlerine göre Osmanlılar döneminde Bulgaristan'da 3339, Yunanistan'da 3771, Eski Yugoslavya'da 6616, Arnavutluk'ta 1015, Macaristan'da 724 ve Romanya'da da 324 olmak üzere Balkanlar'da toplam 15.699 eser inşa edilmiştir.¹ Bölgenin dört bir köşesinde yer alan, farklı işlevlere sahip bu eserler, aynı zamanda büyük bir medeniyetin varlığına da işaret etmektedir.

2000 yılında, yeni bir yüzyılın hatta bin yılın başlangıcında, Türkiye'nin uluslar arası çalışmalarıyla tanınan iki büyük kurumunca, Bulgaristan'da yani tüm olumsuzluklara ve yıkımlara rağmen bu medeniyetin izlerini bugüne taşıyan toprakların bir bölümünde; Balkanlarda gelişen Türk ve İslam Medeniyetini, Osmanlı tarih ve diplomasisini, mimari ve kültürel mirası konu edinen iki sempozyum düzenlenmiştir.

Söz konusu sempozyumlardan ilki, bu yazıda bildiriler kitabını tanıtmaya çalışacağımız, *İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)* tarafından gerçekleştirilen *Balkanlarda İslâm Medeniyeti* konulu toplantıdır. Sempozyum, 21-23 Nisan 2000 tarihleri arasında *Sofya Üniversitesi Doğu Dilleri ve Kültürleri Merkezi, Uluslararası Azınlık Araştırmaları ve Kültürlerarası İlişkiler Uluslararası Merkezi, Sofya Yüksek İslam Enstitüsü, Bulgaristan Bilimler Akademisi, Balkan Etüdleri Enstitüsü, St. Cyril ve Methodius Milli Kütüphanesi* ve *ISAR Vakfı* ortaklığı ile Sofya'da yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Bolu, TÜRKİYE.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul 1982, Cilt IV, s. 421.

İkincisi ise, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı* tarafından 17-19 Mayıs 2000 tarihlerinde Şumnu'da düzenlenmiştir. *Avrupa Konseyi'nin Avrupa Bir Ortak Miras Kampanyası* çerçevesinde gerçekleştirilen sempozyumda *Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi* konusu uluslar arası bir platformda ele alınmıştır. *Şumnu Piskopos Konstantin Preslavski Üniversitesi ve Sofya Uluslararası Azınlık Araştırmaları ve Kültürlerarası İlişkiler Merkezi* işbirliği ile düzenlenen bu sempozyumda Balkanlardaki Türk varlığının ortaya konması, bu topraklardaki karşılıklı etkileşimin belirlenmesi, orada bulunan eserlerin insanlığın ortak mirası olduğu ve korunması gerektiğinin vurgulanması ve böylece Türkiye ile Avrupa'nın bu miras etrafında birleştirilmesi amaçlanmıştır. Yine bu sempozyum, Türk kültürünün Avrupa kültürü üzerindeki etkilerini bilimsel yollarla Avrupa'ya hatırlatmak, Avrupa ortak mirası içindeki yerini güçlendirmek ve bu konudaki yanlış kanıları düzeltmek bakımından iyi bir fırsat olarak görülmüştür.

Her iki sempozyumun bildirileri kitap halinde toplanarak ilim alemine sunulmuştur. Türkçe, İngilizce ve Bulgarca olarak üç dilde, ikişer cilt halinde basılan bildiri kitaplarından, Atatürk Kültür Merkezi'ninki 2001², IRCICA'ninki ise 2002 yılında yayınlanmıştır.³

"Balkanlarda İslâm Medeniyeti" konulu sempozyumu düzenleyen *IRCICA (İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi)*, Türkiye'nin de üyesi bulunduğu *İKT (İslâm Konferansı Teşkilatı)*'nin kültür alanında çalışan ilk araştırma merkezi olup çalışmalarına 1980 yılında İstanbul'da başlamıştır. İslâm Konferansı Teşkilatına üye ülkelerin tarihi, sanatı, bilimi, mimari mirası ve kültürel kalkınmaları gibi pek çok konuyu ele alan, değişik konularda araştırma, arşiv çalışmaları ve yayın yapan kurum, bu çalışmalarını konferans ve sergilerle zenginleştirmekte, uzmanlaşmış kütüphanesiyle çalışmalarının sonuçlarını bütün dünyadaki, üniversite, araştırma merkezleri ve araştırmacıların hizmetine sunmaktadır.

Amacı, İslâm kültür ve medeniyetini daha iyi tanıtmak, İslâm Konferansı Teşkilatına üye ülkeler arasında işbirliğini artırmak ve çalışma alanlarına dünya üniversiteleri ve araştırma enstitülerinin ilgisini çekmek olan IRCICA, 1980-2003 yılları arasında 7 dilde yayınladığı 90 kitap, yurt içinde ve dışında düzenlediği 43 kongre ve sempozyum, 160 sergi ve 240'dan fazla konferans ile amacına ulaşmış, birçok Asya ve Afrika ülkesiyle ortak projeler gerçekleştirmiş, ilgili kurumlarla kalıcı bir iletişim ve işbirliğine gitmiştir.⁴

Bu faaliyetler arasında *Balkanlar* sahasında yapılan çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. IRCICA, Bosna-Hersek tarihi, kültürü ve mimari mirası ile ilgili araştırmalar yapmakta, 1992-1995 sonrası dönemde başlattığı ve Bosna-Hersek hükümetiyle işbirliği içerisinde yürüttüğü faaliyetlerine halen devam etmektedir. Bütün bu programlar çerçevesinde çeşitli kitaplar yayınlanmış, oradaki eserlerin korunması ve onarılması için 1994 yılından bu yana dünyanın değişik üniversitelerinden mimarların katıldığı atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Bosna-Hersek kültürü ve mimari eserleriyle ilgili belge ve fotoğraflar çeşitli ülkelerde sergilenmekte, söz konusu coğrafyada bulunan Osmanlı dönemine ait bazı yapıların restorasyonları da yine IRCICA tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca sa-

² *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri, (17-19 Mayıs 2000, Şumnu -Bulgaristan)*, Yayına Hazırlama ve Redaksiyon: Azize Aktaş Yasa- Zeynep Zafer, 2 cilt, Ankara 2001.

³ *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, (Sofya, 21-23 Nisan, 2000)*, Editör: Ali Çakı, 1.Cilt, İstanbul, 2002; *Proceedings of the International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans, Sofia, April 21-23, 2000*, Editors: Rama M. Z. Keilani-Svetlana Todorova, Wolume:2, İstanbul 2002.

⁴ IRCICA'nın yurt içi ve dışındaki faaliyetleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ircica.org>

yaşın yıkımının ve kültürel mirasa karşı yapılan sistemli tahribin tüm dünyaya anlatılması amacıyla "Mostar 2004" olarak adlandırılan bir proje de hayata geçirilmiştir. IRCICA, sözü edilen bütün bu çalışmalarını bölge ülkelerindeki akademik kuruluşlarla işbirliği halinde gerçekleştirdiği uluslar arası sempozyum ve toplantılarla da desteklemektedir. 2000 yılında Bulgaristan'da düzenlenen sempozyumun ardından yine Balkanlar konusunu ele alan ikinci sempozyum 2003 yılında *Arnavutluk İlimler Akademisi ve Milli Arşivler Başkanlığı* ile işbirliği içerisinde Arnavutluk'ta yapılmıştır.

Toplumların uyum içinde birlikte yaşama anlayışını sağlamlaştırıp korumada kültürlerarası ilişkileri ele alan akademik araştırmaların yararlı olacağı düşüncesinden yola çıkılarak amaçları ve alt konu başlıkları belirlenen "Balkanlarda İslâm Medeniyeti Sempozyumu", Arnavutluk, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Kosova, Makedonya, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden, kültür ve araştırma merkezlerinden, uluslar arası kuruluşlardan bilim adamları ve uzmanların katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁵

Sempozyumda Türkçe, İngilizce ve Bulgarca olmak üzere üç dilde toplam 86 bildiri sunulmuştur. İslâm Medeniyeti, tarih ve diplomasisi, mimari ve kültürel miras konularını ele alan bildiriler iki kitapta toplanmış, birinci cilt Türkçe bildirilere, ikinci cilt ise İngilizce ve Bulgarca bildirilere ayrılmıştır.

Birinci cilt IRCICA Genel Direktörü Ekmeleddin İhsanoğlu'nun "Önsöz"ü ile başlamıştır. Bu sempozyumu, Bulgaristan'daki akademik kurumlarla yıllar öncesine dayanan bağlantılarının ileri bir safhası olarak değerlendiren ve böyle bir etkinliğin yine bu bölgede yapılmış olmasının önemine değinen İhsanoğlu, sonucun hem İslâm hem de Osmanlı araştırmaları sahasına önemli katkılar getireceğini umduklarını belirtmiştir. Prof. İhsanoğlu Sempozyumun amaçları üzerinde de durmuş, Sempozyumun konusunun bu çok kültürlü temel üzerinde değişik açılardan ele alındığını, Balkan tarihinin değişik dönemleri üzerinde durulduğunu belirtmiştir.

Bu ciltte yer alan ilk bildiri Osmanlıların Rumeli'deki sistemli iskan politikalarını ortaya koyan Yusuf Halaçoğlu'nun sunduğu "*Osmanlı Devleti'nin Rumeli İskanyıla İlgili Toponomik Bir Değerlendirme*" başlıklı tebliğidir. Yine Osmanlı Devleti'nin iskan politikasının bir parçası olan "*Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatının Kaldırılması*" Ali Arslan tarafından tebliğ edilmiştir. Sema Altunyan'ın bildirisi Osmanlı toplumsal yapısı içinde önemli bir yere sahip olan Naldöken Yürüklerini konu almaktadır. "*XVI. Yüzyılda Balkanlar'da Naldöken Yürükleri: İdari Yapıları, Nüfusları, Askeri Görevleri ve Sosyal Statüleri*".

Bildiriler arasında Balkanlar'daki Türk-İslâm dönemi mimari yapılarını değişik açılardan inceleyen çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. İsmail Bıçakçı "*Selanik'te Türk Mimari Eserleri*"ni, Behiye Zlatar "*16. Yüzyılda Saraybosna Camileri*"ni, Nur Urfalıoğlu "*Günümüz Makedonyası'ndaki Osmanlı-Türk Sivil Mimari Örnekleri*"ni, Muhammed Aruçi "*Üsküp'de Meddah Meresesi*"ni ve Abdülkadir Özcan Kanuni Devri Zehirlerinden Sofu Mehmet Paşa'yı ve Sofya'daki Külliyesini tanıtmıştır. Balkanlar'da İslâmiyetin yayılmasında etkili olan sufiler ile onların türbeleri ve bu türbeler etrafında gelişen külliyeler de pek çok bildirinin konusu olmuştur. Reşat Öngören "*Balkanların İslamlaşmasında Sûfilerin Rolü*" konusunda bir tebliğ sunarken, Mehmet Demirci "*Balkan Müslümanlığında Gazi- Dervişlerin Rollerini ve Sarı Saltuk Örneği*" üzerinde durmuştur. M. Zeki İbrahimgil ise Arnavutluk'taki Kruya (Akçahisar) Sarı Saltuk Külliyesini incelemiştir. "*Bulgaristan'da Menzil Teşkilâtı ve Yöre Halkı ile Münasebeti*" Mücteba İlgürel, "*Osmanlı Kent*

⁵ Sempozyumun amaçları, konuları, açış töreni vb. konular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans, held in Sofia, Bulgaria 21-23 April 2000", *IRCICA Newsletter*, 4 April 2000, No:51, p. 1-3.

Mekanında Hanlar ve Üsküp Hanları" Osman Tural tarafından sunulmuştur. Osmanlıların yerleştikleri yerleri imar etmede kullandıkları vakıf sistemi ve bu sistem yoluyla meydana getirilen eserler de çeşitli bildirimlerde ele alınmıştır. Bu bildirimler arasında Bahaeddin Yediıldız'ın "*Türk Hayrat Sistemi ve Balkan Şehirleri*", Ömer Turan'ın "*Bulgaristan'da Türk Vakıfları*" ile Olga Zirojevic'in "*Vakıflar: Eski Yugoslavya Topraklarındaki Mevcut Şehirlerin Temel Taşı*" başlıklı çalışmaları da bulunmaktadır.

Sempozyumda Balkanlardaki İslam Medeniyeti farklı yönleri ile ortaya konmuştur. Öyle ki Ethem Ruhi Balkan ve Filibe'de yayınladığı *Balkan Gazetesi*'nden (Halil Bal), "*Osmanlı Yönetimi Zamanında Bosna'daki Müslüman Erkek İsimleri*"ne (Amina Kupusovic), "*Bosna'daki Esnafın Kırşehir ile İlişkileri*"ne (Azra Gadzo-Kasumovic) kadar pek çok konu ele alınmıştır. Amina Silljak-Jesenkovic'in "*Dil ve Kültür İlişkilerinin Işığında Türkçenin Boşnakçaya Etkileri*", Aydın Topaloğlu'nun "*Nüvvab Okuku'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davutoğlu'nun Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları*", Adnan Kadriç'in "*Bosna'daki Fransisken Manastırlarında Osmanlı Kültür-Medeniyet Mirasının Kalıntılarına Kısa Bir Bakış*", H. Kâmil Yılmaz'ın "*Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar*", Mustafa İsen'in "*Bulgaristan Doğumlu Türk Şairleri*", Murat Süllün'ün "*Osmanlı Dönemi Bulgaristan'ında Kur'an İlimleri ve Bulgaristan Menşeli Din Alimleri*" ve Nimetullah Hafız'ın "*Kosova'da İslam Kültür Mirasının Kaynakları Olarak Kütüphaneler*" başlıklı çalışmaları da bunlar arasındadır.

İkinci cilt yine Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İngilizce ve Bulgarcaya çevrilen önsözü ile başlamıştır. Bu ciltte 13'ü İngilizce, 15'i Bulgarca olmak üzere toplam 28 bildiri metni yer almaktadır. Mimariden şiire kadar farklı konuların ele alındığı bildirimler arasında ilk olarak, Balkanlar konusundaki etüdleriyle yakından tanıdığımız Machiel Kiel'in genel bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Kiel'in tebliğinin başlığı "*Geçmişten Geleceğe; Güneydoğu Avrupa'da İslam Kültür ve Tarihinin 75 Yılı*"dır. Bu ciltte yer alan bildirimlerden bir grubu da Bosna-Hersek'e ayrılmıştır. Hatidza Car-Drnda bildirisinde İslam toplumunun simgesi haline gelen Bosna-Hersek'i konu edinmekte, Emir Pasic ise, "*Balkanlar Kontekstinde Bosna-Hersek'deki İslam Sanatı ve Mimarisi*"ni ele almaktadır. Zeynep Ahunbay, "*Mostar'daki Osmanlı Mimari Eserleri*"ni gruplandırarak dini mimariden, saat kulelerine kadar farklı başlıklar altında incelemiştir. Mirjana Dimovska Colovic bildirisinde "*Makedonya'daki Saat Kulelerinin Tipolojik ve Stilistik Açılardan Bir Analizi*"ni yaparken, Hasan Djilo "*Makedonya'daki İslâmi Döneme Ait El Yazmaları*"nı konu edinmiştir. Makedonya ile ilgili bir başka tebliğde ise Zoran Pavlov, "*Makedonya Sınırları İçinde Bulunan Osmanlı Mimari Hazinesinin Bir Parçası Olarak Han, Kervansaray ve Bedestenler*" üzerinde durmuştur. İlhan Şahin, bir Balkan şehri Sarayova'nın hikayesini konu edinirken, Leyla Gazic, Sarayova'ya bir başka pencereden bakarak Türkçe yazan Boşnak yazarların şiirlerinden Sarayova'yı anlatmaktadır. Yine bu ciltte bulunan bir başka tebliğ de, Osmanlı yönetimi altındaki Boşnakların Pers dili ile ilgili çalışmalarıdır. Bu bildiri Sabaheto Gacanin tarafından sunulmuştur. İkinci ciltte yayınlanan tebliğler arasında Remi Marcheva'nın, "*Bulgaristan Ulusal Kütüphanesi, Doğu Departmanında Bulunan El Yazmalarının Konservasyonu ve Restorasyonu*" ile Ravzan Theodoresco'nun, "*Roman Sanatında (1400-1800) Osmanlı Etkisi*" konulu bildirimleri yer almaktadır.

Sempozyumda sunulan ve ikinci ciltte yayımlanan Bulgarca bildirimlerde de farklı konular ele alınmıştır. Yine genel bir değerlendirme, İbrahim Galimov tarafından kaleme alınan "*Bulgaristan'da Yaşayan Müslüman Topuluğun Oluşumu ve Gelişimi*" konulu tebliğdir. Kesim Lunuzov, "*Türk Halklarının Gelenek-Göreneklerinde İslam*", Lyubamir Mikov, "*Bulgaristan'da Yer Alan Ortaçağ Sufi Mimarisinin Özelliği*", Galina Lazanova "*Mezardaki Izdırplar*" (*Azab Al-Kabr*) veya *Bulgar Müslümanlardaki Yargılama Anlayışı*", Mariya Kolitsin "*Osmanlı Tarih Kitaplarının Çevirisi ile İlgili Bazı Konular: Sadeddin Hoca'nın 'Tarihlerin Tacı'*" başlıklı tebliğleri ikinci ciltte yer alan bildiri-

er arasındadır. Bu ciltte ayrıca Yordanka Bibina'nın "*Müslüman Topluluklar ve Örgütleri (1878-944)*", Denko Osnova'nın "*XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Kültürü (İtalyan Se-ahatnamelerine Göre)*", Antonina Jalyazkova'nın "*Müslüman Azınlıklarla İlgili Balkan Histografi-eri*", Orlin Sıbev'in "*Bulgar Topraklarında XVII-XIX. Yüzyıllarda Varolan Osmanlı Kütüphaneleri le İlgili Yeni Arşiv Belgeleri*" konulu bildirileri yer almaktadır.

Anadolu dışındaki Türk ve İslam varlığını gözler önüne seren, Türk kültürünün Avrupa kültürü izerindeki etkilerini ortaya koyan, Balkan ülkelerindeki eserlerin bu günkü durumları hakkında bilgi ahibi olmamızı sağlayan, yani bu konudaki bilgileri güncelleştiren sempozyum, bildirilerin kitap ha-ine getirilmesi ve bu toplantıda ortaya çıkan yeni bilgi ve belgelerin ilim dünyasına kazandırılmasıyla la Kültürümüze önemli bir katkıda bulunmuştur.

